

YALNIZ NAR ROMANININ ANA İZLEĞİ OLARAK ÖLÜM KAVRAMI VE SAVAŞ

Ali Oktay ÖZBAYRAK

Nitelikli bir roman değerlendirilirken aşk/ölüm izleği etrafında toplumsal meselelerin ne kadar işlenebildiği ve yazarın hukuksal/dinsel/psikolojik vb. üst düzey sorunları esere ne denli yansıtabildiğini sıkça konuşuruz. Tüm bu kavramlar arasında Süreyya Çalıkoğlu'nun çevirisi ile edebiyatımıza kazandırdığı Bağdat doğumlu yazar Sinan Antûn'un *Yalnız Nar* romanının izleğini süreceğiz.

Romanın gerçek olanla hayalî olanın arasındaki belirsiz alanı işgal ettiğini söyleyen Sinan Antûn, romanını Cevat'ın rüyaları üzerinden geriye dönüşlerle yaşamının ve kültürünün bir yansıması olarak anlatır.

Nar; çokluk içerisinde teklîği, dağılımlılığın içinde bütünlüğü, bütünü parçalanmışlığında savrulmayı ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkar. 1980 yılının ilk yarısındaki İran Savaşı'nı, Kuveyt'in işgalinin ardından patlak veren Körfez Savaşı'nı ve 2003 yılındaki Amerikan işgalini romanının merkezine yerleştiren Bağdatlı yazar, tarihin tanıklığını *Yalnız Nar* romanında başarılı bir biçimde sunmuştur. Sinan Antûn, Irak halkının trajedisini, yaşadığı acılar etrafında işlerken, savaşı romanının merkezine oturtmuş durumda. Gasilhane sahibi, geleneksel bir Şii aileden gelen genç Cevat'ın ölümün yerine yaşamı yüceltme isteğini son derece akıcı bir anlatımla yansıtan yazar, çaresiz bir ailenin yaşam mücadelesini, Irak'ın kanlı tarihi önünde gözler önüne serer.

Yaşamla ölüm çizgisinin iyice silikleşmeye başladığı topraklarda, bu kâbusun hiç bitmeyeceğini düşünen insanların derinliklerine inmeyi başaran Sinan Antûn; bu sade ama etkileyici, alegorik romanıyla birçok ödülün de sahibidir. Seyf Gabaş Banipal Edebiyat Ödülü, En İyi Arap- Amerikan

Edebiyat Ödülü, Lagardere Enstitüsü En İyi Roman Ödülü'nü almış, Independent Uluslararası En İyi Yabancı Kitap Ödülü Adayı olmuştur.

Romanın ana izleği ölüm üzerine kuruludur. Merkezdeki kişilerin işlerinin gasilhane görevlisi olması, savaşın her dakika hissedilen sıcak ve şiddetli yüzü ve tüm bunların arasında Cevat'ın yaşama tutunma çabası romanı güçlü yapan ilk iki unsuru bizlere sunar. Bu olguların etrafında din probleminin tartışılması, Şii-Sünni mezheplerin romana son derece ustalıkla yansıtılması ile *Yalnız Nar* romanı, şüphesiz ki sağlam kitaplardan birisidir.

Elli dört bölümden oluşan romanda, geriye dönüşlerle hikâye anlatılmaktadır. Karmaşık bir yapısı vardır. Bu durum savaşın kargaşasından kaynaklanmaktadır. İnsanın, yaşama mücadelesini Cevat'ın aile geleneğini reddedip sanata yönelmesi, heykeltıraş olmaya karar vermesi ile anlatan yazar; kaderin değişmeyeceği hükmünü başarılı bir biçimde verir. Savaşın, insan hayatına kast edenlerin, Ortadoğu'da sürekli kan isteyenlerin arasında insan olanın, ezilenin, yaşam mücadelesi verenin yanında durur. Şiddetin tüm gücüyle insanlığı hırpaladığı yıllarda, Cevat'ın sanata ve aşka tutunma mücadelesi, bir yaşam mücadelesidir. Dağılmış bir nara benzeyen Irak toprakları ve halkı, gün gelir Cevat'ın aşkında toplanmaya çalışır yahut Cevat mücadelesinde bunu düşünür.

Romanın Ana İzleği: Ölüm ve Rüya

“Tavanı, duvarları olmayan açık bir alandaki mermer masanın üzerinde çırılçıklak sırtüstü yatıyor. Etrafta başka kimse, görünürde başka bir şey yok.”¹ diye başlayan roman; uykunun yarı ölü olma hâlimden dolayı rüyalarla ölüm atmosferine geçişi sağlar. Her gün etrafında kol gezen ölümden, savaşın şiddetlenmesiyle gasilhanede yetişemediği kadar çok ölüden dolayı yorgun düşen Cevat'ın üçer saatlik uykularında da ölüm, peşini bırakmaz ve yaşamından geçen insanları gösterir. Genellikle uykuları kâbusların eşliğinde geçmektedir. Bu kâbuslarda şiddet ve ölüm vardır.

“Ölüm, uyanık olduğum anlarda benden aldıklarıyla yetinmiyor, uykumda bile peşimi bırakmamakta ısrar ediyordu.” diyen Cevat bütün gün ebedi konuklara hizmet eden ve onlara karşı son görevini yapan bir gasilhane görevlisi olarak ölümün sürekli merkezde kalmasını sağlayan ana kişidir. Ölümü, hiç değişmeyen bir postacı olarak kendisini de her gün mektupları teslim alan kişi olarak görür. “Kanlı, yırtık zarflarının dikkatle açan benim. Onları yıkayan, ölümün damgalarını silen, kurulayan, üzerlerine güzel ko-

1 Sinan Antün, *Yalnız Nar*, Aylak Adam Yayınları, s. 9.

kular süren, yürekte inmadığım şeyleri mırıldanan benim. Sonra o mek-
tupları beyazlara sarıp nihai okuyucularına, mezara gönderiyorum.”²

Daha küçükken babasının işi yüzünden ölümün tüm çıplaklığı ile tanış-
mış Cevat, Gassal olan babasını işyerinde ziyaret ederek dikkatlice izler ve işi
öğrenmeye başlar. Ölüm karşısında yaşama tutunma çabaları da ilk burada
başlar. Babasının işini yapmaması durumunda kendisinin bu kaderden kur-
tulacağını sanarak, heykeltıraş olmak ve ölümsüzlüğe ulaşmak ister. Ancak
romanın sardığı ölüm, peşini bırakmaz. Önce abisi Amuri’yi savaş yüzünden
kaybeden Cevat, ardından da babasını yitirerek erken yaşta çokça tanık ol-
duğu ölüm acısını yaşar.

Fazlasıyla ölüm gören babası, evladının ölümüyle epeyce sarsılır. Bu ka-
dar çok ölümün arasında tutunulan tek olgu dindir. “Allah yolunda öldürü-
lenlere ölü demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz.”³
ayeti ışığında; inanmışlık ve adanmışlıkla işini yapan babası, gücünü daima
Allah’tan alır. Babasının hâlini gören Cevat, babasını kaybetmesiyle beraber
dinsel sorgulamalara da girişmiştir.

Gasilhane görevlisi olan babasının işini yapmak istemese de savaşın
hayatına etkisi yüzünden babasının ölümünden sonra bu görevin kendisi-
ne kalmasının ardından ölüleri yıkamaya başlayan Cevat, savaşın şiddetini
Gasilhane’ye gelen ölü sayıları üzerinden gösterir. Babasının bir haftada gör-
düğü ölü sayısından çok daha fazlasını Cevat, bir günde görmekte, savaşın
korkunç yüzüne tanık olmaktadır.

Savaş; ölüm, gasilhane üzerinden yansıtılır. Aynı zamanda mezhep me-
selesi ve dinsel düşüncelerin sorgulanması da gasilhane üzerinden verilmek-
tedir. Gasilhane, hem romanın ana mekânı hem de Cevat’ın hayatına do-
kunan en önemli ayrıntılarından biridir. Ne kadar değişmeye, kaçmaya çalışırsa
çalışsın döndüğü nokta gasilhane ve ölümdür.

“Allah’a şükür dedim, mezhep cinayeti değil. Peki ölenlerin nasıl ve ne-
den öldükleri fark eder miydi? Hırsızlık, açgözlülük, nefret veya mezhepçi-
lik? Bizler, sırasını bekleyenler, ölüm konusunu düşünüp duruyoruz, ama
ölen kişi ölüyor ve bir şeyin farkına varmıyor.”⁴

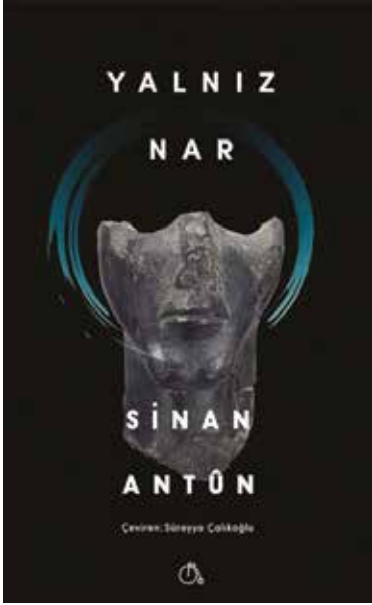
Ölüme Karşı Ölümsüz Olmak İsteyen Bir Kahraman: Cevat

Küçük yaşta babasının yanında gasil işlerini öğrenmeye başlayan Ce-
vat, kaderine karşı gelmeyi düşünmektedir. Çevresinde kol gezen ölüme,

2 Sinan Antün, *age.*, s. 11.

3 Bakara suresi, 154. ayet.

4 Sinan Antün, *age.*, s. 61.

ölü yıkama işi dışında başka bir iş yapmak isteyerek meydan okur. Ölümün ne kadar soğuk ve garip olduğunu aklıdan bir türlü çıkaramaması ile başka yollar aramaktadır. Bu sırada okulunda hayatını değiştirecek bir öğretmen olan sanat hocası Raid ile tanışır.

Ölümün karşısına ölümsüzlüğün yegâne taşı olan sanatın konulması, yazarın romanı besleyen en büyük başarılarından birisidir. Acılı toplumların acısını giderecek en önemli unsur olan sanat elbette ki dönemin şartlarında bir önem görmez.

“Okulda beden eğitimi ve sanat dersleri genelde önemszenmezdi; bu dersleri çoğu zaman futbol oynayarak, etrafta dolaşmak için okuldan kaçmaya çalışarak geçirirdik.

Bazı yıllar sanat öğretmenimiz olurdu, bazı yıllar olmazdı.”

Raid, sayesinde sanatın büyüsunü keşfederek resim çizmeye başlayan Cevat, etrafındaki insanları, babasının yıkadığı ölüleri çizmeye başlar. Babasının ölüleri çizmesine gösterdiği sert tepkiden sonra ölüleri çizmeyi bırakır. Sanatın ölümsüzlükle ilişkisini ruhunda yaşamaya başlar. Hocası Raid'in Tahrir Meydanı'ndaki Özgürlük Anıtı'nı yapan sanatçı Cevat Salim'den bahsetmesiyle Cevat'ın tüm hayallerini Irak'ın Cevat Salim'i olma düşüncesi süsler ve kendine sanat akademisi yolunu çizer. Babasının işini reddedip, heykeltıraş olmak için üniversiteye gitmesi, burada entelektüel tartışmalara girmesi ve âşık olması Cevat'ın ölümsüzlük isteğini sunsa da, bir yandan devam eden savaş daima ölümü hatırlatacaktır.

Âşık olduğu kadın Rim'in evli çıkması ve eşinin ölümünün ardından tekrar yolunun Cevat'la kesişmesi ölümün, aşıkta bile en etkili motif olduğunu ve ana izleğini göstermektedir.

Cevat; savaşın acımasızlığına ve yaşama aşk ve sanatla tutunur.

Babasının ölümünde gaslin kendisi tarafından yapılması istenmesine rağmen bunu yapmaması ölüme karşı en büyük mücadelesidir. Lakin tüm bu direnmelerine rağmen savaş onu tekrar gasilhane görevine döndürecektir.

Savaşlar, Siyasi Değişimler ve Sorgulamalar

Romanı güçlü kılan yanlardan birisi de tarihsel okumalardır. Salt savaş bilgisi değil, savaşın toplumu nasıl etkilediği ve dönüştürdüğü başarılı bir biçimde verilmektedir.

Irak'ın siyasi yapısını ve tarihsel süreçlerine tanık olan romanda karakterler etrafında yapılan siyasi sorgulamalar dikkat çekmektedir. 1980 yılının ilk yarısındaki İran Savaşı etrafında geçen zaman, 90 yılında Saddam'ın Kuveyt'i işgali ile birlikleri Kuveyt'e çekmek için İran'ın bütün koşullarını kabul etmesiyle uğruna savaş başlattığı her şeyi hiçe saymıştır. "Ne demeye sekiz sene savaştık o zaman, ne için öldü Amuri"⁵ düşünceleriyle karakterler sorgulamalara girer ve inançlarını yitirmeye başlar.

Savaş, bitmek bilmeyen bir tufan olarak romanda sürekli okuru diri tutar. Belli aralıklarla gelmeye devam eder. 2003 kışında savaşın yaklaştığını hissedip sürekli tedbir alınır. "Ama savaşa, çok iyi tanıdığımız bir misafiri ağırlayacakmış gibi, ziyaretinin hoş geçmesini sağlamak için uğraşarak hazırlandık."⁶ Savaş, artık benimsenmiş bir acıdır. Hava saldırıları ve verilen salalar alışılmış bir ritüele döner.

Babasının ölüsünü Necef'e gömmek istemesi, bu uğurda yola koyulurken Amerikan askerlerinin sert tavırları, kendi toprağında zulüm gören insanları ve savaşın toplum hayatına etkisini son derece keskin bir şekilde okura sunar.

Cevat'ın ölümün karşısına ölümsüzlüğü koyduğu Güzel Sanatlar Akademisi'nin bombalanması, âşık olduğu kadının başka ülkelere gitmesi, ondan haber alamamasıyla savaş Cevat'ın gasilhaneye ve ölümün kol gezdiği yerlere dönmesine neden olur.

Amerika'yla savaşın uzun sürmesi halk içinde dönüşümlerin başlama-sına neden olmuştur. Savaş, toplum yapısını yıllar yılı bozmuş, düşünceleri değiştirmiş, kıyamet beklentisi ile dinsel sorgulamaları başlatmış, büyük göçlere neden olmuştur.

"...Basra'ya vardığımızda sokaklar bomboştu. Duvarlarda 'Kahrolsun Saddam' yazıları gördüm. Duvarlardaki Saddam resimlerinden bazıları tah-rif edilmiş, üzerine boyalar atılmıştı. Radyodaki haber bültenleri, Bush'un Iraklıları kontrolü ele almaya çağırmasından dolayı Basra'da başlayıp bütün güneye yayılan bir ayaklanmadan bahsediyorlardı. Gerisini biliyorsun zaten. Birkaç gün sonra tavırlarını değiştirdiler, kimse ayaklanmalara yardıma gel-

5 Sinan Antün, *age.*, s. 35.

6 Sinan Antün, *age.*, s. 67.

medi. Ayaklananlara eşkıya demeye başladılar, sonra da Cumhuriyet Muhafızları birlikleri gelip binlerce kişiyi katletti.”⁷

Tüm bu yaşanan savaşlar, sorgulamalara, dönüşümlere neden olmuş ve Irak toplumu bir nar gibi gündün güne ayrılıp dağılırken Cevat’ın hayata tutunma gayreti yalnızlığını, toparlanma inancını sembolize etmiştir. Bir varoluş savaşıdır. Günden güne kendini, çevresini, topraklarını, dini, ölümleri sorgulayan bir varoluş savaşı...

Son Söz Niyetine: Nar Ağacı ve Dipsiz Kuyu

Kur’an-ı Kerim’de “İçlerinde her türlü meyve, hurma ve nar vardır” buyruluyor. Bu epigrafla başlayan roman narın dağılması gibi dağılan Irak toplumunu ölümlerin ve savaşın şiddeti üzerinden anlatan iyi bir roman olarak karşımıza çıkıyor.

Savaşın yıkımı ve şiddeti üzerinden varoluş kavgası aşk ve sanatla verilmekte. Yazar bir yandan toplumsal meseleleri romanına yedirerek tarihe tanıklık ederken bir yandan da din sorunlarının, sanat vb. kavramların tartışmasını başarılı bir biçimde gerçekleştiriyor.

Romanın merkez kişisi Cevat, geçirdiği dönüşüm ve yaptığı sorgulamalarla unutulmaz bir karakter olarak karşımıza çıkıyor.

Ölümlerin, şiddetin ve sevdiklerinin terk edişi ardından yalnızlaşan, bir yandan da ölü uğurlamaya devam eden Cevat’ın dünyadaki tek arkadaşının gasilhanenin önündeki nar ağacı olması; kırmızı çiçeklerinin dalda yara gibi açmasıyla bir sorgulamaya daha girişmesi bu döngünün bitmeyeceğinin göstergesi olarak karşımıza çıkar.

“Şaşılacak bir ağaç bu, diye düşündüm. Yıllardır ölümün suyunu içmesine rağmen tomurcuklanıyor, çiçek açıyor ve her bahar meyve veriyordu... Babam derdi ki, Hz. Muhammed, her narın içinde cennetten bir tohum olduğunu söylemiş. Cehennem ise, -bütün cehennem- burada ve her geçen gün büyüyor. Bu narın kökleri de tıpkı benim gibi burada, cehennemin derinliklerinde.”⁸

Yaşamla ölümün iç içe geçtiği bağlandıkları, nar ağacı imgesi ile verilmiştir ve Cevat, nar ağacı ile özdeşleşerek kalbi ölümle atan dipsiz bir kuyuya dönüşür.

Yalnız Nar; dikkatle okunması, üzerine çokça düşünülmesi gereken bir roman.

7 Sinan Antûn, *age.*, s. 125.

8 Sinan Antûn, *age.*, s. 191.